

VYSOKÁ ŠKOLA ZDRAVOTNÍCTVA A SOCIÁLNEJ PRÁCE

SV. ALŽBETY, n. o. BRATISLAVA

FAKULTA ZDRAVOTNÍCTVA A SOCIÁLNEJ PRÁCE SV. LADISLAVA NOVÉ ZÁMKY

Alice Masaryková a jej sociálne aktivity

Alicie Masaryková

Alica Masaryková sa narodila 3. mája 1879 vo Viedni. Tri roky po Alicinom narodení dostal otec ponuku pracovať na univerzite v Prahe, a tak sa rodina presťahovala do Čiech. Alica a jej súrodenci vyrastali v láskyplnom a intelektuálne vyspelom prostredí a už od útleho veku dostávali kvalitné vzdelávanie. Samozrejmosťou bolo učenie sa cudzích jazykov. K angličtine, ktorá bola Charlottiným rodným jazykom, si Alica neskôr pridala aj nemčinu, ruštinu a francúzštinu. V piatich rokoch začala matka učiť Alicu hrať na klavíri. Popritom sa celá rodina venovala športu a zaujímala sa o prírodu. Dôležitou súčasťou života rodiny Masarykových bola viera v Boha, ale každý člen domácnosti si mohol slobodne a dobrovoľne vybrať, aký náboženský prúd a filozofiu chce nasledovať. Školskú dochádzku zahájila vo Vyššej dievčenskej škole, ktorá bola historicky prvou českojazyčnou školou na území Prahy. Keď sa rodina presťahovala na Malú stranu, začala navštevovať meštiansku dievčenskú školu. Voľno po škole trávila spolu so súrodencami na súkromných hodinách, kde sa učili hudobnú náuku a jazyky. Keď mala 13 rokov, využila príležitosť študovať na prvom dievčenskom gymnáziu, ktoré bolo po počiatočných neúspechoch založené v roku 1891.

Gymnázium bolo prvé svojho druhu a nie všetci pedagógovia, ktorí tu vyučovali mali požadovanú kvalifikáciu. Školské úrady preto vyžadovali, aby sa maturitné skúšky konali na pražskom Akademickom gymnáziu. Alica skúšky úspešne zložila a v roku 1898 začala študovať na lekárskej fakulte ako jediná žena medzi päťdesiatimi mužmi. Aj keď bola medicína jej vysnívaný odbor, Alica v ňom nenašla také vnútorné uspokojenie aké hľadala a rozhodla sa prestúpiť na filozofickú fakultu, kde navštevovala prednášky z filozofie a histórie. V dobe svojich štúdií sa Alica aktívne zapojila do činností ženského spolku Slavia. Spolok propagoval otázku ženského volebného práva a organizoval diskusné sedenia na sociálne témy, ako problémy prostitúcie, či celibát učiteliek.

Alica za vzdelávaním cestovala aj do zahraničia. Na rok odišla na univerzitu do Berlína, kde študovala ekonomiku a sociológiu a prípravu na svoju dizertačnú prácu strávila v Londýne, kde bol jej otec pozvaný pri príležitosti Medzinárodného protialkoholického zjazdu. Po úspešnom ukončení štúdia na Univerzite Karlovej v roku 1903, chcela pokračovať na postgraduálnom štúdiu histórie a ekonomiky v Lipsku. Svoje rozhodnutie ale zmenila po tom, čo dostala pozvánku navštíviť Chicago, kde si mohla rozšíriť svoje teoretické a praktické znalosti v odbore sociálnej starostlivosti. Na pozvanie Jane Addamsovej a Mary Elzy McDowellovej, známych amerických sociologičiek a sociálnych aktivistiek, pobývala v období 1904 až 1905 na chicagskom predmestí Town of Lake. Jedným z jej pôsobísk bol tzv. settlement, ktorý slúžil ako stredisko pre prisťahovalcov. Alici sa naskytla možnosť nahliadnuť do ich života, ako aj spoznať ťažké sociálne pomery, v ktorých žili českí robotníci.

Spolupracovala taktiež s upratovacím klubom, v ktorom sa mládež starala o údržbu zanedbaných oblastí, zaujímala sa o život českej komunity a absolvovala niekoľko prednášok o českej histórii a sociálnej práci.

Alica na základe svojich skúseností spísala sociologickú štúdiu o českých prisťahovalcoch na území Chicaga. Vďaka svojmu pobytu si uvedomila, že európske zeme, čo sa týkalo sociálnej práce a pomoci, v mnohom za Amerikou zaostávajú. Myšlienky sociálnych aktivistov Charlesa Hendersona, Edith Abbothovej a Georga Herberta Meada, s ktorými sa úprimne stotožňovala, ešte viac umocnili jej vnútorné presvedčenie, že jej životnou úlohou má byť „služba českej zemi v obore sociálnej péče a spoločenskej hygieny“.

Ani po návrate z USA Alica nezháľala a angažovala sa v spolku Dievčenskej akadémie so sídlom v Brne. Jej aktivity spočívali v zapájaní sa do prednášok na tému spoločenskej výchovy, alkoholizmu a v zúčastňovaní sa na manifestačných zhromaždeniach za získanie volebného práva pre ženy. Popritom sa venovala prekladateľskej činnosti a spriadala plány do budúcnosti. Alica patrila medzi horlivých zástancov abstinencie, pretože alkoholizmus vnímala ako veľký problém vtedajšej doby, najmä robotníckej triedy. V jej snažení o zredukovanie alkoholizmu ako neudu na minimum, ju utvrdzovali okrem iného aj štatistické šetrenia Československého abstinentného svazu z roku 1911, ktorý upozorňoval na to, že 18% mládeže mal vo svojich rodinách prístup k alkoholickým nápojom. Oproti situácii z prelomu storočia, kedy to bolo 30 až 50% sa situácia viditeľne zlepšila, ale určite sa nedala nazvať uspokojivou.

Alica sa snažila apelovať na širokú verejnosť rôznymi aktivitami. Zúčastnila sa a prednášala na protialkoholických kongresoch v Čechách a v Štokholme, pričom niektoré z jej prejavov boli publikované aj v tlači. „S výchovou abstinentní musí jíti ruku v ruce úprava sociálních poměrů dělnictva, kotvení ve zdravých bytech, zlepšení stravy, opatření dobré pitné vody, laciné výrobě dobrých, alkoholu prostých nápojů a v úpravě pracovních poměrů dělnictva vůbec“

Publikovala články o škodlivosti užívania alkoholu v odborných časopisoch a zaslúžila sa o preklad protialkoholické príručky dr. Gustava von Bungeho z nemčiny do češtiny, za čo si v časopise Ženská revue vyslúžila pochvalnú kritiku. Okrem toho, si veľmi dobre uvedomovala, že pôsobiť sa musí už na dorast na školách a preto žiadala, aby sa v rámci školskej výučby zaviedli prednášky s protialkoholickou tematikou. Kvôli nezáujmu ministerstva školstva, podnikat' v tejto veci nápravu, boli členovia Československého abstinentného svazu, kde Alica patrila, donútení zorganizovať verejné protialkoholické dni. V rámci týchto hovorili o nástrahách a rizikách závislosti, o následkoch chorôb vznikajúcich zo závislosti a pristúpili aj k praktickým návštevám sanatórií. Až po týchto intervenciách sa im podarilo dospieť k vytúženému výsledku. Ich snaha bola korunovaná úspechom v školskom roku 1912/1913, kedy bolo zavedené povinné protialkoholické vyučovanie na nižších a stredných školách

Alica cítila veľkú potrebu venovať viac pozornosti sociológii, ktorá v Rakúsko-Uhorsku nemala na vysokých školách v podstate žiadne miesto. Vplyv na to, mal určite aj jej otec Tomáš Garrigue Masaryk, ktorý patril k najúpornejším propagátorom sociológie na začiatku 20. storočia. V novembri 1911 sa Alici podarilo založiť Sociologickou sekci Svazu československého studentstva a Sdružení akademicky vzdělaných žen. Sociológia z jej pohľadu nebola chápaná len ako teoretická disciplína. Podľa jej slov „pracovník Sociologické sekce musí si nastřádat hodně praktických zkušeností sociálních, nehledě k momentu paedagogickému a psychologickému. Pozná prostředí velkoměsta, jeho stíny, uvidí z vlastního názoru dědičný vliv alkoholu, pozná prostředí, v němž se rodí prostituce, pozná bídu nejnižších vrstev, v níž se rodí zločiny, uvidí dělníka, jak žije, jak bydlí“ .

Činnosť tohto oddelenia sa niesla v podobnom duchu. Študenti, ktorí tu pôsobili, spolupracovali s úradmi pre ochranu detí a mládeže, skúmali sociálne podmienky, v ktorých žili väzni vo väzniciach, študovali výchovu detí z rozvrátených a sociálne slabých rodín, zaoberali sa problematikou mzdového oceňovania žien, ktoré boli v tomto smere oproti mužom znevýhodňované, či rozoberali organizáciu zdravotnej starostlivosti.

O svojich postrechoch hovorili na pravidelných zasadaniach Sociologické sekce. Odborníci z radov lekárov, sudcov či právnikov, svojimi znalosťami prispievali k prehľbovaniu sociologických znalostí.

28. 10. 1915 bola Alica obvinená z účasti na ukrývaní otcových politických spisov a zatknutá za velezradu. Do konca novembra 1915 bola uväznená v Prahe a potom bola presunutá do Viedne, kde strávila ďalších 8 mesiacov. Toto ťažké životné obdobie ju veľmi poznamenalo a vybralo si svoju daň v podobe zhoršeného fyzického a psychického stavu, ktorý ju sprevádzal v rôznych podobách už do konca života .

Alicu vo väzení udržiavali pri živote len matkine listy, čítanie kníh a spomienky na milovanú Bystričku a Prahu. Neskôr, aby rozptýlila svoje bezútešné myšlienky, rozhodla sa upriamiť svoju pozornosť na spoluväzenkyne v cele a vyťažiť zo situácie, v ktorej sa nachádzala. Ich správanie a príbehy sa pre ňu stali možnosťou praktického výskumu sociálne patologických javov. Alica sa v myšlienkach neraz zaoberala svojou prácou začatou pred odchodom do väzenia. V listoch svojej matke a študentkám, sa vypytovala na školu a pôrodnicu, kde predtým pôsobila. Myslela taktiež na svoje plány zriadiť sociálnu školu, ktorá bola podľa nej nevyhnutnou inštitúciou v boji proti chabým sociálnym pomerom, ktoré v tej dobe vládli v našich zemiach. „Krátkodobé sociálne kurzy, anebo pouhé lidumilství, namnoze neorganizované, nestačí hojiti nezdravé jevy sociální – tím méně odstraniti jejich příčiny. Aby se práce sociální konala účelně, je třeba odborně vyvinutých sil, je třeba odborně vycvičených sil, jež nabudou vzdělání pro sociální péči“ .

Väzenie bolo trpkou skúškou odolnosti jej ducha a charakteru. Pod náporom verejnosti a tlaku Aliciných známych v Čechách a v zámorí, kedy sa jej pobyt vo väzení riešil až v amerických vládnych kruhoch, bola Alica 3. júla 1916 nakoniec prepustená na slobodu a mohla sa tak začať ďalšia dôležitá kapitola jej života .

Pri zrode medzinárodného ČK stál švajčiarsky obchodník Henri Dunant. Ten sa zhodou okolností ocitol v júni 1859 v talianskom meste Solferino v čase, keď pri ňom prebiehali boje za nezávislosť Talianska. Bitka pri Solferine si vyžiadala približne 40 000 zranených a mŕtvych vojakov. Henri Dunant vidiac hrôzy a následky bojov a tisíce zranených vojakov, o ktorých sa prakticky nikto nestaral, rozhodol sa pomôcť. Ošetroval ranených, organizoval ich prevoz a zabezpečoval zdravotnícky materiál (Švejnoha, 2008).

Silné dojmy, ktoré v ňom následky bojov pri Solferine zanechali, spísal do knihy Spomienka na Solferino. V závere knižky navrhol založenie medzinárodnej dobrovoľnej organizácie, ktorá by pomáhala raneným vojakom a zároveň by bola pod medzinárodnou ochranou. Ohlasy na seba nenechali dlho čakať. Ako uvádza Švejnoha (2008, s. 21), Spomienka na Solferino bola jedna z mála kníh, ktorá pohla dejinami. Medzinárodný ČK, ako organizácia, ktorá reprezentovala Dunantove myšlienky, vznikol na medzinárodnej konferencii v Ženeve, v októbri 1863.

Červený kríž je spoločnosť, ktorá v prípade vojny alebo živelných pohrôm prináša pomoc priateľom i nepriateľom, raneným, štvaným a chorým v oblastiach, kde vojnová víchrica alebo rozbesnený živel zanechali zhubné stopy. Táto pôvodná úloha ostáva naďalej jadrom práce nášho Červeného kríža“ .

Alica Masaryková bola vymenovaná za predsedníčku ČSČK vo februári 1919. ČSČK tak nahradil organizáciu ČK, ktorá do vzniku 1. republiky fungovala v Rakúsko-Uhorsku len na základe dobročinnosti aristokratických vrstiev. Alica sa rozhodla vybudovať organizáciu, ktorá by bola profesionálnou a uznávanou inštitúciou nielen doma, ale aj v zahraničí. Jej cieľom bolo, aby ČSČK pomáhal nielen v časoch vojny, ako to bolo v predchádzajúcom ČK, ale aby sa upriamil na všetky sociálne a zdravotné problémy, ktoré v mladom štáte číhali na obyvateľov Československa .

Medzi prvotné problémy, ktoré Alica ako predsedníčka ČSČK riešila, patrila zmena vnútornej štruktúry tejto organizácie a získavanie finančných prostriedkov, z ktorých sa mali pokrývať nevyhnutné výdavky spojené s jeho činnosťou. Vypracovala úplne nový program ČK, ktorého cieľom bol "národ fyzicky a duševne zdravý, vzdelaný a šťastný".

S pomocou sociálnych pracovníkov z USA vypracovali vedecký prieskum sociálnych podmienok v Prahe. Pri tomto výskume dochádzalo k vzájomnému obohacovaniu sociálneho myslenia, pričom americká skúsenosť bola aplikovaná na miestne podmienky a tradície.

Veľký dôraz kládla na profesionalizáciu a zaškolenie nových síl, čo smerovalo k založeniu ošetrovateľskej školy a Vyššej školy sociálnej v Prahe a tým k naplneniu jej dlhoročnej túžby a zámeru.

Prvé zahraničné cesty smerovala Alica do Anglicka, Francúzska a Švajčiarska, kde sa usilovala o získanie humanitárnej pomoci pre Československo. Vďaka bohatým Aliciným kontaktom v zámorí a jej intervencii na medzinárodných konferenciách sa jej podarilo osloviť charitatívne organizácie ako Misia Herberta Hoovera a Rockefellerova nadácia v USA a získať tak veľkú finančnú a materiálnu pomoc.

Aj keď boli začiatky ČSČK veľmi skromné, pod Aliciným vedením sa z neho stávala silná organizácia, ktorá mala daný pevný smer a rýchlo napredovala.

Od začiatku svojej existencie ČK poskytoval pomoc existujúcim nemocniciam, sociálnym ústavom, otváral nové nemocnice, zahajoval činnosť zdravotných škôl. Bojoval s infekčnými chorobami, organizoval humanitárnu pomoc pre postihnutých prírodnými katastrofami, pre rodiny legionárov i vojakov padlých vo vojne. Pomáhal v Československu žijúcim ruským utečencom a Slovákom chystajúcim sa k emigrácii.

Alicinej pozornosti neušiel v začiatkoch ČSČK ani dorast, ktorý za jej pomoci vytvoril tzv. malý Červený kríž. Medzi základné úlohy patrila propagácia základných hygienických návykov, usporadúvanie charitatívnych zbierok pre sociálne slabších spolužiakov, zriaďovanie knižníc, vydávanie časopisov a mnoho iných aktivít, ktoré prilákali také množstvo mladých ľudí, že z malého ČK urobili druhú najpočetnejšiu mládežnícku organizáciu v Európe.

Ďalšou dôležitou úlohou, ktorej sa Alica zhostila bolo budovanie samaritánskych staníc. Alica bola postavená na čelo organizácie, ktorá mala zaistiť najnutnejšiu pomoc a ošetrovanie chorým a raneným v prípadoch, kedy sa k nim ihneď nemohol dostať lekár. Sieť samaritánskych staníc bola najskôr vytvorená v ťažko prístupných oblastiach a neskôr sa rozšírila do všetkých oblastí v zemi.

ČSČK za Alicinho pôsobenia využíval k zdravotnej a hygienickej osвете tlač rôznych publikácií, brožúr a periodík. Pre obyvateľov, ktorí boli negramotní, sa organizovali prednášky a filmové premietania s pomocou putovného biografa.

V letných mesiacoch organizoval ČK prázdninové osady. Tieto boli situované do ekologicky čistých oblastí, v ktorých našli útočisko deti trpiace podvýživou, málokrvnosťou alebo celkovo slabým vývinom tela.

V roku 1924 bola zriadená ošetrovateľská služba pre sociálne slabé rodiny a v tom istom roku Alica zrealizovala aj myšlienku mliečnych akcií, v rámci ktorých boli v štátnych školách budované mliečne stánky a deti boli poučované o výhodách pitia mlieka.

Za jednu z najväčších zásluh pripisovaných Alice Masarykovej sa považuje ustanovenie osláv veľkonočného Mieru ČK. Oslavám, zo začiatku skromným a organizovaným len v Národnom divadle, sa po niekoľkých rokoch ich pravidelného dodržiavania, dostalo takej veľkej pozornosti, že v roku 1937 boli vysielané v rozhlasových staniciach desiatich európskych krajín a vysielačkou šírené do amerického pásma a na Ďaleký východ.

ČK sa snažil hlavne redukovat' epidémiu, ktoré likvidovali obyvateľstvo. Zameral sa na odstránenie negramotnosti, ktorá sťažovala osvetu a prístup občanov k informáciám. Zriaďovali sa sirotince, nemocnice a internáty pre chudobné deti, ktoré museli kvôli veľkej vzdialenosti školy od ich bydliska, prespávať v chlievoch alebo stodolách. Na Slovensku pôsobil na požiadanie Alice Americký ČK, ktorý pomáhal budovať detské poradne pre chudobné matky a tým znižovať vysokú úmrtnosť detí. Dôležitým momentom ČK na Slovensku bolo založenie Ústavu M. R. Štefánika v Turčianskom Sv. Martine, ktorý fungoval ako vyššia sociálna zdravotná škola, prvá svojho druhu na Slovensku.

Hladomor, ktorý vypukol v Rusku a na Ukrajine v 20. rokoch, nemohol zostať bez povšimnutia pracovníkov ČSČK. Alica bola zvolená na čelo Ústredia československej dobrovoľnej pomoci v Rusku a Ukrajine, ktoré organizovalo finančné, potravinové zbierky a zbierky oblečenia. Desiatky železničných vagónov zaplnených potravinami a šatstvom, ktoré boli odoslané z Československa, pomáhali veľkou mierou znižovať úmrtnosť obyvateľov z hladu .

Alica Masaryková zastupovala svoju krajinu v medzinárodnej rade ČK v Paríži v rokoch 1919 až 1938 a niekoľko rokov pracovala v jej výkonnom zbore. V roku 1928 sa stala predsedníčkou prvej Medzinárodnej konferencie sociálnej práce v Paríži a šesť rokov bola predsedníčkou organizačného výboru tejto konferencie .

Mimo to bola veľmi aktívna aj na poli literárnom. Pod pseudonymom Jana Skály preložila životopis Heleny Kellerovej, hluchoslepej Američanky, ktorá aj napriek svojmu postihnutiu vyštudovala vysokú školu. Pod pseudonymom Jana Vaceka preložila pedagogický spis novinára a pedagóga George Horace Lorimera. Ďalej nemožno opomenúť už zmienenú protialkoholickú príručku dr. Gustava von Bungeho a historické dielo J. B. Dailyho „Na úsvite radikalizmu“ .

Okrem prekladov cudzojazyčnej literatúry publikovala aj vlastné myšlienky. Počas svojej pedagogickej praxe napísala niekoľko odborných článkov dotýkajúcich sa sociálnych tém, ktoré vyšli v školských výročných správach. Publikovala články týkajúce sa protialkoholických aktivít, napísala brožúru „Československý červený kríž pracujúcim ženám“, ktorý je „výrazom úsilí Československého červeného kríža o zdravou, šťastnou ženu a harmonickú rodinu“ (Masaryková).

V roku 1920 Alica zverejnila svoje listy, ktoré písala bývalej spoluväzenkyni Rele Kotíkovej do väzenia vo Viedni pod názvom „Dopisy do vězení“ a v neskorších rokoch, publikovala počas pobytu v USA „Vzpomínky na dětství a mládí“.

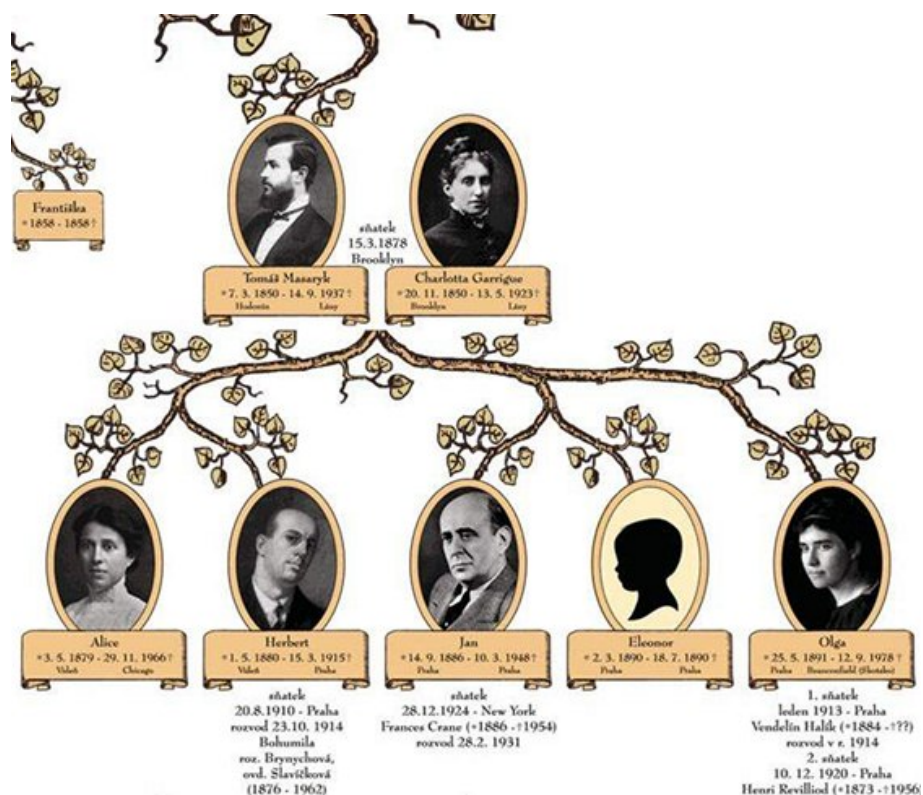
Po smrti svojej matky v roku 1923, prevzala na seba Alica navyše úlohu prvej dámy, ktorú svedomite plnila až do rezignácie svojho otca z funkcie prezidenta v roku 1935.

Po smrti svojho otca v septembri 1937 sa Alica snažila zamerať svoju pozornosť čo najviac na prácu v ČK. V októbri 1937 stála ešte pri zrode novej ošetrovateľskej školy v Moravskej Ostrave, no pod vplyvom politických udalostí v roku 1938, kedy sa ČK pripravoval na ďalšiu vojnu, bola nútená podať demisiu a odísť z funkcie predsedníčky organizácie, v ktorej strávila 20 rokov.

V marci 1939 odcestovala Alica Masaryková do USA, kde jej bol v júni udelený čestný doktorát pittsburskej univerzity. Aj keď bola tisíce kilometrov ďaleko od rodnej krajiny, nechcela nečinne sedieť a zapojila sa do aktivít na podporu československých obyvateľov. Organizovala zbierky šatstva a liekov pre utečencov v Španielsku, Portugalsku a vo Francúzsku. Starala sa o humanitárnu pomoc pre československé vojenské jednotky vo Veľkej Británii. Verejne vystupovala a prednášala o Československu. Napriek úprimným snahám zapojiť sa čo najviac do akcií v prospech Československa, Alicu nakoniec zradilo jej podlomené zdravie. Celkové vyčerpanie organizmu si vyžiadalo hospitalizáciu v sanatóriu a Alica do odbojových činností do konca vojny už výraznejšie nezasiahla.

V lete 1945 sa spolu so svojím bratom Jánom vrátila do Československa. Kvôli oslabenému zdravotnému stavu sa nemohla plne zapájať do žiadnych pracovných aktivít, no v rámci svojich možností sa aspoň snažila obnoviť oslavy mieru ČK. V apríli 1947 sa navyše zapojila do príprav sociálnej konferencie v Tatranskej Lomnici a do organizácie dobročinného bazáru Dorastu ČK na Slovanskom ostrove. V marci 1948 utrpela ďalšiu veľkú životnú ranu v podobe úmrtia jej brata Jána. V Československu panovala po nástupe Komunistickej strany k moci pochmúrna atmosféra a tak sa opäť pod tlakom vyostrenej politickej situácie a v obave o život rozhodla znova emigrovať do USA.

Alica sa už do rodnej vlasti nevrátila. V USA sa stala členkou československej komunity. Spolu so sestrou Olgou založili Masarykov publikačný fond a prostredníctvom Rádia Slobodná Európa sa prihovárala krajanom v Československu. Svoje posledné mesiace strávila v Českom domove pri Chicagu, kde v novembri 1966 skonala.

Rodokmeň rodiny Masarykovej

Alice ako zdravotna sestra

Pomoc pre deti

Alicie s otcom a s jej súrodencami

